

A MEGYÉK HUMÁNERŐFORRÁS HELYZETE DINAMIKUS MUTATÓK ALAPJÁN

HORVÁTHNÉ KOVÁCS BERNADETT–HONFI VID
Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar

Summary

The change in the development status of certain territories plays important role in several areas of the economic life. The indicators of the development status of territories used internationally and in Hungary, as well, are typically static indicators showing a comparative-relative level of the dimension of the development. The use of dynamic indicators help approaching a further dimension of territorial development, which calculably refers to the potential for development of given area. Therefore, such methodical approaches are considered important by the authors, which contribute to the measurement of the dynamism of changes in the development state; that is the development of so-called dynamic territorial development indicators. The current study defines observations in relevance to methodological aspects through the analysis of various components of human resource situation of counties.

1. Bevezetés és előzmények

A területi fejlettség különböző aspektusainak mérésében és a fejlettségi színvonal érzékeltetésére használt mutatószámok köre nemcsak igen széles, de az elemzést előállító intézményekre, azok módszertanára specifikus és az ezeket alapvetően meghatározó adat-szolgáltatási célnak történő alárendeltség szerint sok esetben teljesen különböző is (Liszszaboni strukturális indikátorok,⁴ OECD,¹⁴ FAO⁶ stb.). A hazai regionális fejlődéssel és fejlesztéssel, területi tervezéssel és területi statisztikával foglalkozó szakirodalom is meglehetősen gazdag tárházát kínálja a térségi fejlettség mérését szolgáló módszertannak.^{3,5,10,13,12,18} A hazai Központi Statisztikai Hivatal (KSH.hu) a kistérségek elmaradottságát/fejlettségét mérő komplex mutató kiszámításánál használt adatok körét és vonatkozási évét, a 67/2007. (VI.28.) OGY határozat 3. sz. melléklete alapján jelöli ki. Az ötféle mutatócsaládba sorolt 31 mutató jelentős része a 2001–2005. évek időszakából egy-egy évhez tartozó statikus adat (mindösszesen három mutatószám tartozik a 2005. utáni évekhez). A komplex mérőszám kialakításához felhasznált adatok között két társadalmi mutató, illetve egy gazdasági mutató esetében mondható el, hogy az adott/vizsgált időszak alatti változást explicit módon segíti beépíteni a komplex mutatószámába. A gazdasági élet számos területén azonban, jelentős szerepet játszik a vizsgált térségek fejlettségi színvonalának változása, kiemelkedően fontos szereppel bírva pl. az uniós területpolitikai célok^{1, 20} között szereplő regionális kohézió erősítését szolgáló támogatások,^{15, 2, 17, 19, 16} és azok felhasználási hatékonyságának megítélésében.^{12, 11} Ezért fontosnak tartjuk olyan módszertani kutatások végzését,^{7, 8} amely megalapozhatja a térségi fejlődés dinamikájának meghatározását, ún. dinamikus területi fejlettségi mutatók kialakítását.

A tanulmány célja az volt, hogy néhány kiválasztott területi adat tekintetében modell-számításokat végezzünk ilyen dinamikus területi mutatók kialakításának lehetőségeire; a számítások területi soros eredményeinek értékelését elvégezzük nemcsak a fejlődés területi különbségeinek kimutatása, hanem – elsősorban – az előállított mutatók hasznosíthatósága/értelmezési lehetőségei szempontjából is.

2. Anyag és módszer

A központi statisztikai hivatal területi adatbázisának idősoros adatai közül a módszer bemutatásához az aktivitási arányt, foglalkoztatási arányt, munkanélküliségi rátát és a nyugdíjasok arányát választottuk ki. A dinamikus mérőszám kialakításához az időszak alatt bekövetkezett változás mértékét és irányát (növekvő vagy csökkenő), valamint az utolsó rendelkezésre álló időszakra vonatkozóan a területi átlaghoz viszonyított színvonalát (magas, közepes, alacsony) határoztuk meg.

Ezáltal minden mutató esetében alapvetően egy négyfokozatú osztályozási rendszert alakítottunk ki, amelybe minden megyét besoroltunk a vizsgált mutató színvonala és a bekövetkezett változás alapján. A színvonalban az országos átlaghoz képest magasabb vagy alacsonyabb, illetve a változás alapján csökkenés vagy növekvés kategóriákat alakítottunk ki. A kívánt eredmények (változás irányának meghatározása) eléréséhez elegendő volt a kevésbé számításigényes bázisviszonyszámok kiszámítása. Ugyanakkor a változás mértékének számszerűsítéséhez az egységnyi időszakra eső átlagos változási ütemet számítottuk és viszonyítottuk ezek országos átlagos színvonalához.

A számításokat Excel táblázatkezelővel végeztük, az adatok ábrázolásához a Magyar Közigazgatási Határ adatbázist használtuk fel és ArcView programmal készítettük a térképeket.

3. Eredmények és értékelésük

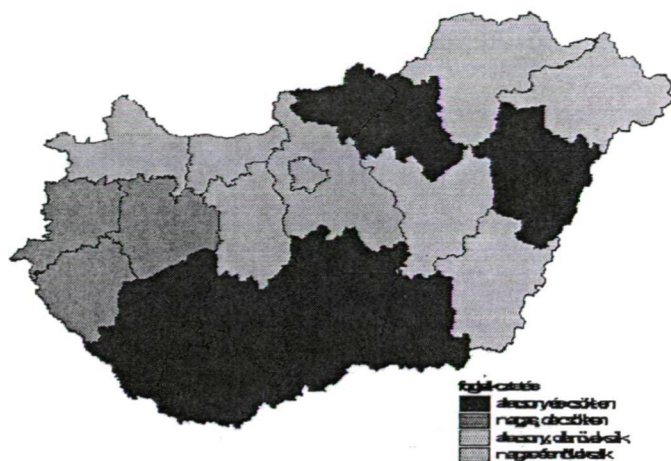
Megállapításaink a fentiek alapján adott terület esetében így arra vonatkoztak, hogy a vizsgált megye az országos átlaghoz képest jobb mutatóval rendelkezik és javuló tendenciát mutat, vagy a mutató tekintetében jobb ugyan, de a színvonala csökkenő, vagy ellenkezőleg, rosszabb színvonal mellett javulás tapasztalható, vagy a megye amúgy is rossz mutatóval rendelkezik és ez még romlik is (1. táblázat).

1. táblázat. Az egyes kategóriák kialakítása a mutatók értéke alapján

	A mutató értéke az országos átlaghoz viszonyítva	Az éves átlagos változás iránya
1	alacsony	csökken
2	magas	csökken
3	alacsony	növekszik
4	magas	növekszik

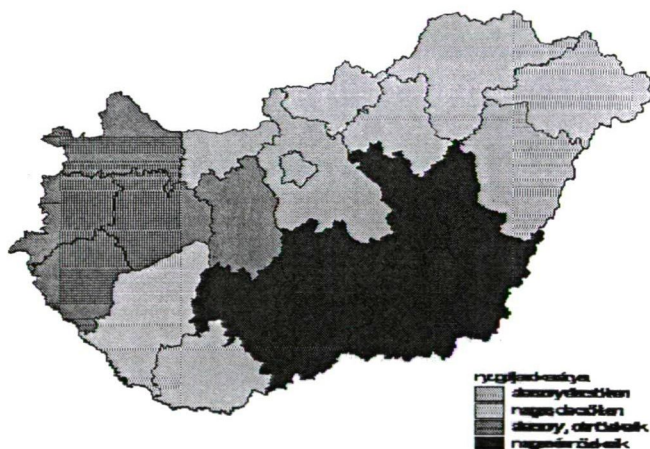
Az így kialakított kategóriákhoz különböző színeket hozzárendelve térképen megjeleníthető eredményeink az alábbiak voltak.

A foglalkoztatási arány (1. térkép) a vizsgált időszak alatt jellemzően csökkenő volt (11 megyében), a helyzetet súlyosbítja az a tény, hogy ezen megyékből 8 esetben a foglalkoztatottság színvonala még így is az országos átlag alatti. Két észak-magyarországi és két alföldi megyében bár növekedés volt tapasztalható, a mutató színvonala még mindig nem éri el az országos átlagot. Észak-dunántúli megyék, Fejér és Pest megyék képviselik az átlagosnál jobb foglalkoztatottsági helyzetű és a mutatóban javulást elérő térségeket.

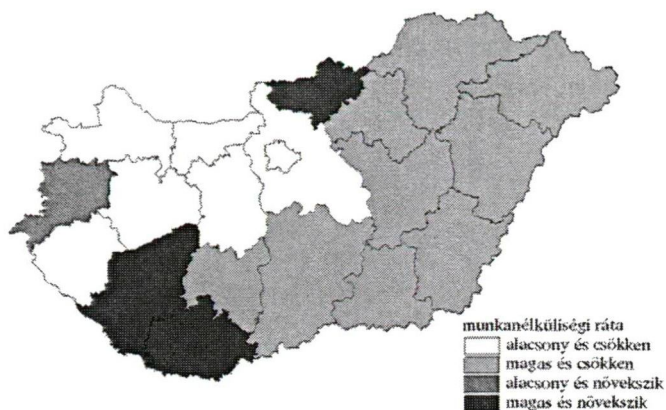
1. ábra. Megyei fejlettség-kategóriák a foglalkoztatottsági arány alapján (2000–2008)
(Forrás: Saját számítás és ábrázolás KSH adatok alapján)

A nyugdíjban részesülők aránya (2. térkép) alapján kialakított, a vizsgált időszakra vonatkozó dinamikus mutatószám szerint az ország jellemző területén a társadalombiztosítás intézményében eltartottak aránya meghaladja az országos színvonalat, vagy növekvő tendenciát mutat, vagy a két jelenség együttesen megfigyelhető, amely utóbbi az ország megyéinek mintegy egyötödét (!) érinti. Csupán három (Komárom-Esztergom, Pest és Hajdú-Bihar) megyében és Budapesten látható a kedvező folyamat és az országos átlaghoz viszonyított magasabb színvonal párosa.

2. ábra. Megyei fejlettség-kategóriák a nyugdíjban részesülők aránya alapján (2000–2008)
(Forrás: Saját számítás és ábrázolás KSH adatok alapján)

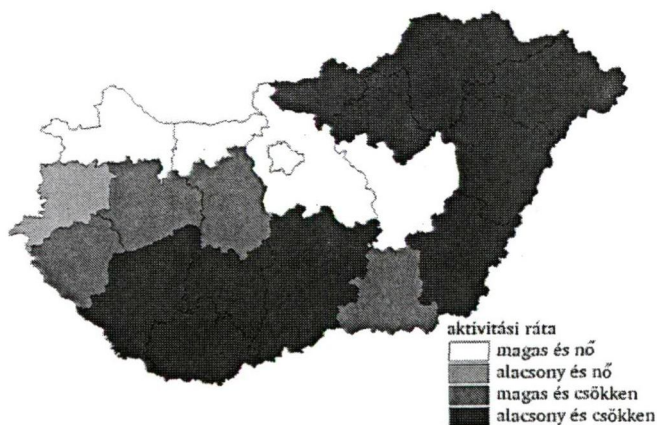
A munkanélküliségi ráta megyei szintű alakulására és színvonalára vonatkozó vizsgálataink alapján kapott eredményeket a 3. ábra mutatja be.

3. ábra. A megyei kategóriák a munkanélküliségi ráta alapján (2000–2008)
(Forrás: Saját számítás és ábrázolás KSH adatok alapján)

A munkanélküliek és az azonos korú aktív népesség arányában kifejezett munkanélküliségi ráta szembeszökő regionális különbségeket mutat. az Észak és Nyugat Dunántúl, valamint Közép Magyarország megyében az országos átlaghoz képest alacsonyabb, míg a Balatontól délre és keletre az ország területét az átlagot meghaladó munkanélküliség jellemzi. A vizsgált időszakban a mutató értéke jellemzően a Dunántúl északi, valamint az Alföld és Észak-Magyarország megyéiben csökkent. Meglepő, hogy kevesebb megye sújtott növekvő munkanélküliséggel (4), mint ahányban az magasnak mondható (12).

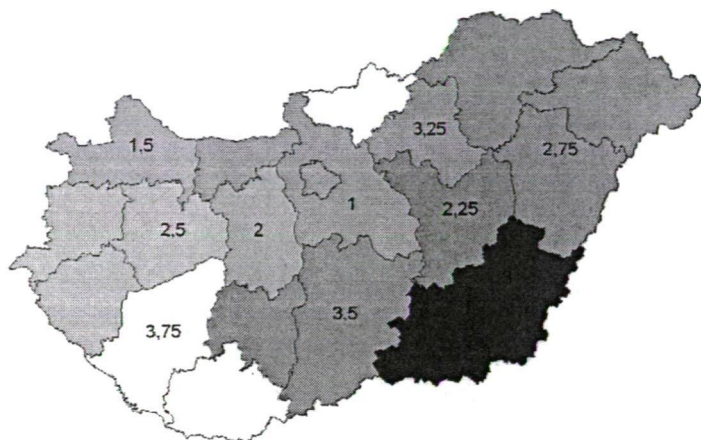
Az aktív korú népesség száma és aránya a humán erőforrás helyzetének (4. ábra) jelentős mutatója, hiszen információt nyújt a potenciális munkavállalókról.

4. ábra. A megyei kategóriák az aktivitási ráta alapján (2000–2008)
(Forrás: Saját számítás és ábrázolás KSH adatok alapján)

Magyarország megyéinek jelentős részét (megyéinek négyötödét) sújtja a népesség elöregedése, a potenciális munkavállalók arányának csökkenése. Észak- és Kelet-Magyarország, valamint Dél-Dunántúl humán erőforrás helyzete a legkritikusabb ebből a szempontból: az aktivitási arány nemcsak alacsony, de csökkenő tendenciát is mutat. Ugyanakkor az előbbi mutatók alapján kedvező helyzetben lévő megyékben (Észak-Dunántúl) a népesség korösszetétele is kedvező és pozitív irányban változik.

A vizsgált mutatók alapján kialakíthatóvá vált a megyék összesített eredménye (5. ábra), amely pontérték az átlagos helyezésszámot jelzi a négy változó alapján. (Ez a mutató azon csoportok számának az átlaga, amelybe adott megye egy-egy változó vizsgálatakor került.)

5. ábra. A megyék helyzete a vizsgált tényezők együttes értékelése alapján (2000–2008)
(Forrás: Saját számítás és ábrázolás KSH adatok alapján)

Az Észak-Dunántúl megyéi abszolút kedvező helyzetben vannak a vizsgált tényező alapján. Közöttük is Budapest, Pest megye és Komárom-Esztergom megye a legjobb eredménnyel büszkélkedhet emberi erőforrás-ellátottsága tekintetében. A legrosszabb mutatókkal, szomorú módon, jellemzően Dél-Dunántúl rendelkezik az összesítésben is; ilyen rossz helyzetben Nógrád és Bács-Kiskun található még. Az átlagosnál kicsit jobb a humán erőforrás helyzete az észak-keleti megyékben, illetve a Közép-Dunántúl és Jász-Nagykun-Szolnok megye esetében.

4. Következtetések, javaslatok

A módszertani leírásban és az eredmények részben feltüntetett specialitások figyelembe vételével és azokra alkalmazott metódusok érvényesítésével a vizsgált mutatókkal kidolgozott módszer alkalmas a területi fejlettségi plasztikus ábrázolására. A módszer előnye lehet, hogy egyszerű eszközöket használ, ezáltal alkalmas arra, hogy a gyakorlatban széles körben alkalmazzák. A területfejlesztési gyakorlat és a területi kohéziós politika céljára való felhasználás és használhatóság érdekében, azonban, a bevont indikátorok pontosítása, valamint a megfelelő statisztikai térségi szint meghatározására és alkalmazására is szükség van.

A humán erőforrás-ellátottságbeli komplex fejlettség tekintetében legkedvezőtlenebb helyzetben levő megyéket területfejlesztési szempontból értékelve elmondható, hogy összesen 14 kistérségük tartozik a leghátrányosabb besorolásúak közé. Ez az érintett terület kistérségeinek 35%-át fedi le. Ugyanakkor a vizsgálataink alapján inkább átlag feletti mutatókkal rendelkező Borsod, Hajdú-Bihar és Szabolcs területén elhelyezkedő kistérségek több mint 65%-át a területfejlesztési törvény a leghátrányosabb helyzetűek közé sorolja. A kétféle besorolási módszer alapján tehát szembejövő ellentétes eredményeket kapunk. Ezt nyilvánvalóan befolyásolja, hogy a törvény szerint vizsgálatba vont változók köre a foglalkoztatási mutatók mellett más területekre is kiterjed. Azonban érdemes további kutatásokat végezni abban a tekintetben, hogy a fejlettség mérésére használt mutatószám kialakításába bevont mutatók időszak alatti változásának milyen hatása van egyes térségek besorolására.

Jegyzetek

1. COM/2005/0024 final Communication to the Spring European Council - Working together for growth and jobs – A new start for the Lisbon Strategy http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2005&nu_doc=24. Brussels, 2.2.2005.
2. DDRFT: Tanulmány – Pályázati források hasznosulásának vizsgálata, valamint a pályázati aktivitás elemzése a Dél-dunántúli régióban. I. Terület- és vidékfejlesztési konferencia anyagai 2007 április 23. <http://www.deldunantul.com/index.php?id=4486>
3. **Éltető Ö.–Frigyes E.** (1968): Új jövedelemegyenlőtlenségi mutatók tulajdonságai és hasznosítási lehetőségei, „Szigma” 1. sz.
4. Eurostat: Lisbon structural indicators. [on-line] URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1133,47800773,1133_47802558&_dad=portal&_schema=PORTAL>
5. **Faluvégi A.** (2000): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei, „Területi Statisztika” 4. sz., pp. 319–346.
6. FAO: [on-line] URL: <<http://www.fao.org/corp/statistics/en/>>
7. **Honfi V.–Horváthné Kovács B.** (2008): Analysing settlement level data with dynamic indicators based on GIS database In: Acta Agraria Kaposvariensis Vol 12. No 2. 39–45.
8. **Horváthné Kovács B., Honfi V., Sarudi Cs., Molnár T.** (2009): Dinamikus mutatók alkalmazási lehetőségei a területi fejlettség mérésében. II. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia Kaposvári Egyetem, 2009. április 2–3. CD kiadvány. ISBN 978-963-9821-08-8
9. KSH: Területi atlasz – Statisztikai kistérségek. a kistérségek fejlettségét mérő komplex mutatóhoz használt indikátorok. [on-line] URL: <http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,411890&_dad=portal&_schema=PORTAL>
10. **Lengyel I.** (2000): A regionális versenyképességről, „Közgazdasági Szemle” 12. sz., pp. 962–987.
11. **Molnár Tamás:** Regionális fejlettségbeli különbségek vizsgálata településszinten [Számvitel és Statisztika Tanszék (Kaposvári Egyetem)] OTKA kutatás 2005–2008 K 63209 STD
12. **Molnár Tamás** (2001): Társadalmi gazdasági struktúrák regionális jellemzői a Nyugat-Dunántúlon. Doktori Disszertáció. Keszthely. 2001. 05. 17.
13. **Nemes Nagy J.** (1987): A regionális gazdasági fejlődés összehasonlító vizsgálata, Akadémiai K., Bp.
14. OECD: [on-line] URL: <http://www.oecd.org/statsportal/0,3352,en_2825_293564_1_1_1_1_1,00.html>
15. OTK. Országos területfejlesztési koncepció 2005. [on-line] url: <<http://www.vati.hu/static/otk/hun/OTK2005hun.pdf>>
16. **Sarudi Csaba–Molnár Tamás** (2004): A fejlettség településszintű elemzése a Dél-dunántúli régióban. Gazdálkodás. XLVIII. évf. 1. szám.
17. **Sarudi Csaba** (2003): Térség- és vidékfejlesztés. A magyar térgazdaság és az Európai Unió, Kaposvár: Agroinform Kiadó, 1-308 p. (ISBN: 963 502 783 4), pp. 1–308.
18. **Sarudi Csaba** (2004a): A területi tervezés európai modellje. Területi tervezés Magyarországon, In: Területi tervezés és pályázatírás (szerk: Sarudi Cs.) Kaposvár: Agroinform Kiadó, 7–94. p. (ISBN: 963 502 822 9), pp. 7–49.
19. **Sarudi Csaba** (2004b): A hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatása, In: Gazdasági és piaci stratégiák a vidékfejlesztés szolgálatában (szerk: Sarudi Cs.) Budapest: Agroinform Kiadó, 7–97. p. (ISBN: 963 502 822 9), pp. 7–97.
20. Territorial Agenda of the EU. (Agreed on 25 May 2007) [on-line] URL: <http://www.bmvbs.de/Anlage/original_1005295/Territorial-Agenda-of-the-European-Union-Agreed-on-25-May-2007-accessible.pdf>